

Качество на банковите кредити в България: състояние и динамика

Валя Василева*

Въведение

Качеството на отпуснатите кредити е от съществена важност за стабилността на банките. То оказва влияние върху показателите за доходност и ефективност, равнището на собствения капитал на кредитните институции, както и върху поведението на тези институции.

След като последната глобална финансова и икономическа криза засяга българската икономика, качеството на банковите кредитни портфейли рязко се влошава. Под влияние на неблагоприятните икономически процеси банките започват все по-силно да се сблъскват с проблеми, свързани с обслужването на отпуснатите кредити. Значително нарастват необслужваните кредити като дял и като абсолютна стойност в банковата система. През последните години се наблюдава процес на намаляване на нивото на необслужваните кредити, свързан с активното управление на кредитния риск от страна на кредитните институции. Изчистването на балансите на банките от лошите кредити обаче е продължителен процес и високият дял на тези кредити ще е основен фактор за поведението на трезорите и в следващите години.

Всички тези факти предизвикват научен и приложен интерес към темата за качеството на кредитите в банковата система в България, като мотивират по-дълбокото вникване в процесите в рисковата структура на кредитния портфейл на системата.

Обект на настоящото изследване са кредитите, отпуснати от търговските банки в България, през периода 2007 – март 2017 г.

Предмет на изследването е качеството на кредитите в българската банкова система.

Основната цел на изследването е да се анализира динамиката в качеството на банковите кредити и да се оцени състоянието на качеството на кредитния портфейл на българската банкова система.

Постигането на избраната цел е свързана с решаването на следните конкретни **изследователски задачи**:

- Открояване на основните тенденции в качеството на кредитите, отпуснати от банките в България.
- Извеждане на ключовите фактори, обуславящи динамиката в качеството на банковите кредити в страната.
- Проучване на текущото състояние на кредитния портфейл на българската банкова система и очертаване на основните насоки за подобряване на качеството на кредитите.
- Проследяване на динамиката на обезценките по кредитите и на специфичните провизии за кредитен риск.

1. Процеси в качеството на кредитите през периода 2007 – 2014 г.

В периода преди последната глобална финансова и икономическа криза в България се наблюдава силен икономически и кредитен растеж. Бързото нарастване на кредитите свидетелства за висок рисков апетит на търговските банки, опериращи у нас, и води до нарастване на нивото на кредитен риск в банковата система. С цел ограничаването на растежа на кредитите за частния сектор и поемането на риск от страна на банките Българска народна банка (БНБ) предприема серия от мерки в предкризисния период.

През периода 2007 – 2008 г. кредитите за нефинансови предприятия и домакинства нарастват с 47% средногодишно, като качеството на кредитния портфейл на банковата система се запазва добро.

От края на 2008 г. класифицираните кредити в системата (кредитите с нарушено обслужване) започват да нарастват. Процесът е отражение на проявлението на проблемите в икономиката вследствие на глобалната криза и на поведението на банките в предкризисния период. Като отражение на кризата приходите на предприятията се свиват, нараства

* Ас. Валя Василева, катедра „Финанси“, УНСС

междуфирменната задлъжнялост, увеличават се фалитите на фирми, нараства безработицата, свиват се доходите на домакинствата, наблюдават се закъснения при изплащането на трудови възнаграждения и повишаване на лихвите по вече отпуснати кредити за домакинства. Всичко това рефлектира върху обслужването на задълженията на фирмите и домакинствата към банките, а оттам върху качеството на банковите кредитни портфейли.

„През периода 2004 – 2007 г. банките в България следват политика на агресивно кредитиране при занижени изисквания за кредитоспособност“ (Неновски, Колева, Чобанов, 2010, с. 57), а непредпазливото поемане на кредитен риск и занижаването на кредитните стандарти, предизвикано от интензивната междубанкова конкуренция, неизбежно води до активи, обременени с по-висок риск.

След като последната глобална криза започва да се разпространява у нас в отговор на новите икономически реалности нараства нежеланието за поемане на рискове от страна на банките, те предприемат по-предпазлива и консервативна политика за кредитиране. Драматичното влошаване на качеството на банковите кредитни портфейли оказва ограничаващо въздействие върху растежа на кредитите, тъй като прави банките по-взискателни и по-предпазливи при отпускане на нови кредити.

Най-висок темп на растеж на класифицираните експозиции се регистрира през 2009 г. – трицифрен темп. В края на 2012 г. годишният растеж на класифицираните кредити се забавя до 5.7% (при 13.7% в края на 2011 г.), а към декември 2013 г. тези кредити вече се свиват с 1.2% (БНБ, 2013; 2014). Централната банка изтъква, че тази динамика е вследствие и от извършените продажби и отписване на кредити, както и от придобиването на обезпечения. Същевременно банките продължават да преговарят и реструктурират кредити с оглед оптимизиране обслужването на задълженията към тях. От 2009 г. насам банките в страната отделят много повече внимание на управлението на кредитния риск, което оказва положително влияние върху качеството на кредитния портфейл на системата.

В доклад на Международния валутен фонд

(МВФ) за състоянието на българската икономика през 2013 г. (IMF, 2014) се посочва, че основните пречки пред решаване на проблема с необслужваните кредити са: заеманата от много банки позиция на изчакване в очакване да нарасне цената на обезпеченията с възстановяването на икономиката и преодоляване на политическата нестабилност; несигурността по отношение на цената, продължителността и крайния резултат на процеса по принудително изпълнение; произтичащите от данъчната система, демотивиращи фактори за бързо отписване на кредити; недоразвитият пазар на необслужвани активи (недостатък, наблюдаван в много страни от Централна и Източна Европа).

След като в средата на 2013 г. достигат 13.8 млрд. лв.,¹ кредитите с нарушено обслужване започват постепенно да намаляват и в края на 2014 г. възлизат на 12.6 млрд. лв. Те се равняват на 22.5% от brutните кредити (без кредитни институции), като този дял е около 4 пъти по-висок в сравнение с края на 2008 г.

Класифицираните корпоративни кредити възлизат на 4.4% от всички кредити в този сегмент в края на 2007 г. (БНБ, 2008), а в средата на 2012 г. те нарастват до рекордните 28.3%. В края на 2013 г. дялът на класифицираната част на фирмените кредити бележи видимо понижение, като намалява до 26.6%. Към декември 2014 г. той остава почти на нивото от година по-рано след минимално покачване до 26.8%², като степента на „замърсеност“ на корпоративния портфейл е най-висока в сравнение с другите сегменти.

Дялът на потребителските кредити с проблеми в обслужването към декември 2007 г. е 5.8% (БНБ, 2008), а в края на март 2012 г. се повишава до 14.6%. В края на 2014 г. размерът на потребителските кредити с нарушено обслужване представлява 13.3% от общата сума на този вид кредити.

При едва 3.7% в края на декември 2007 г.

¹ Централната банка започва да публикува информация относно качеството на кредитите, обезценката и специфичните провизии за кредитен риск от първото тримесечие на 2011 г.

² Данните в края на 2014 г. са без Корпоративна търговска банка и Търговска банка Виктория. Изваждането на Корпоративна търговска банка от обхвата на данните, поради отнемането на лиценза ѝ, се отразява силно върху общия обем на кредитите за нефинансови предприятия.

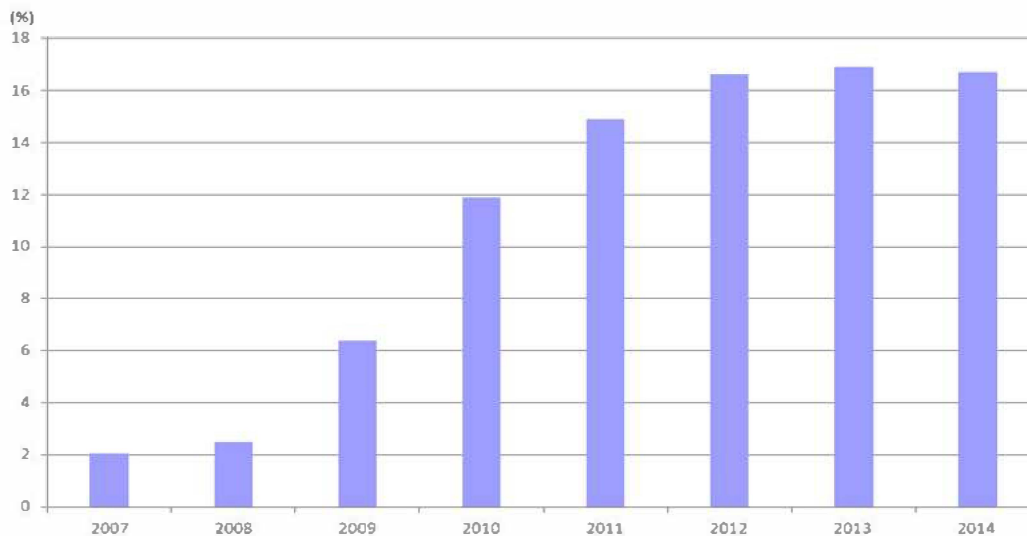
(БНБ, 2008) дялът на жилищните ипотечни кредити с нарушено обслужване в средата на 2013 г. вече е 23%. Към края на 2014 г. този дял се понижава до 21.8%.

За изострянето на кредитния риск свидетелства и динамиката на показателя дял на необслужваните кредити в brutните кредити. Тук следва да се отбележи, че според използваната до края на 2014 г. от БНБ дефиниция, необслужван кредит е кредит с просрочие над 90 дни. Това е по-консервативен подход спрямо практиката в редица европейски страни в този период.

Дялът на brutните експозиции с просрочие над 90 дни в brutните кредити (без тези за кредитни институции) за периода декември 2008 – декември 2009 г. нараства 2.5 пъти, а за периода септември 2008 – септември 2012 г. се увеличава 8.5 пъти. Към края на септември 2012

г. дялът на тези активи в brutния кредитен портфейл нараства до 17.3%. Показателят се подобрява до 16.7% в края на март 2014 г., но към края на септември 2014 г. се повишава до 18.1%. Влошаването му се дължи на по-ниския общ обем кредити поради изключването на данните за Корпоративна търговска банка (КТБ). Brutният размер на кредитите с просрочие над 90 дни (в т.ч. над 180 дни) започва да намалява от последното тримесечие на 2013 г. и в края на 2014 г. достига 9.4 млрд. лв. (при 9.9 млрд. лв. в края на септември 2013 г.) в резултат и от активното управление на кредитния риск. Дялът на тези активи в общия размер на brutните кредитите (без тези за кредитни институции) се понижава до 16.7% в края на 2014 г, като остава висок (фиг. 1). За сравнение той е 6.6 пъти по-голям спрямо края на 2008 г.

Фиг. 1. Дял на кредитите с просрочие над 90 дни в brutните кредити (без тези за кредитни институции) за периода 2007 – 2014 г.

Източник: БНБ, собствени изчисления.

Показателят дял на нетните кредити с просрочие над 90 дни, който дава по-точна представа за експозицията на банковия сектор към кредитен риск, защото отчита само размера на необезпечената част от влошените кредити (БНБ, 2012а), е значително по-нисък от съотношението на brutните експозиции с просрочие над 90 дни. Дялът на нетните необслужвани кредити над 90 дни в нетните кредити (без тези за кредитни институции) се повишава до 11.6% към края на септември 2012 г. (БНБ, 2012b), достигайки по този начин своята връхна точка. В края на 2014 г. този показател се подобрява до 9.4% (БНБ, 2015а), но остава висок.

До въвеждането на глобалната регулаторна рамка „Базел III“ в европейското законодателство през 2014 г. критериите за класификация на кредитите и вземанията в България се уреждат с

Наредба № 9 на БНБ. В съответствие с второто Базелско споразумение за капитала (Базел II) и международните счетоводни стандарти през април 2008 г. Управителният съвет на БНБ приема нова Наредба № 9 за оценка и класификация на рисковите експозиции на банките и за установяване на специфични провизии за кредитен риск (обн. ДВ, бр. 38 от 11 април 2008 г.). През март 2009 г., като част от последователните антициклични действия на БНБ, се извършват промени в Наредба № 9 на БНБ, които подпомагат процеса на преговаряне на условията по кредитите. Въпреки въвеждането на по-благоприятна за кредитните институции класификационна структура на кредитите и вземанията, правилата за класифициране и провизиране запазват консервативния си характер. Във връзка със съществуващите процедурни и технически затруднения на банките при реализацията на предоставените им обезпечения вследствие на понижената ликвидност на пазара на недвижими имоти се правят нови промени в Наредба № 9 на БНБ в средата на 2011 г. С направените изменения се удължава срокът за реализация на предоставените в полза на банките обезпечения под формата на сгради или урегулирани поземлени имоти.

От второто тримесечие на 2004 г. до края на първото тримесечие на 2009 г. кредитите и вземанията се класифицират според качеството си в следните класификационни групи: редовни (с просрочие до 30 дни), под наблюдение (с просрочие от 31-60 дни), нередовни (с просрочие от 61-90 дни) и необслужвани (с просрочие над 90 дни). От второто тримесечие на 2009 г. до отмяната на Наредба № 9 на БНБ в началото на 2014 г. класификационните групи са: редовни (с просрочие до 30 дни), под наблюдение (с просрочие от 31-90 дни), необслужвани (с просрочие от 91-180 дни) и загуба (с просрочие над 180 дни).

Като част от привеждането на националното ни законодателство в съответствие с новата европейска рамка за надзора на банковата дейност през април 2014 г. БНБ отменя Наредба № 9.

2. Процеси в качеството на кредитите през периода 2015 – март 2017 г.

Новата европейска регулаторна рамка за дейността на кредитните институции води до промени в дефинициите и обхвата по отношение на качеството на активите.

От началото на 2015 г. БНБ започва да публикува данни за обслужвани и необслужвани експозиции по нов образец, поради направени промени в Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014. Заради различията в дефинициите и обхвата в новия образец не може да се направи адекватна съпоставка с публикуваните данните от централната банка до края на 2014 г. Като част от хармонизацията от 2015 г. банките в страната докладват информация на централната банка съгласно дефиницията за необслужваните експозиции на Европейския банков орган (ЕБО). Според дефиницията на ЕБО (Регламент за изпълнение (ЕС) 2015/227, ОВ, L 48 от 20.02.2015 г.) необслужвани експозиции са тези експозиции, които отговарят на следните критерии:

- съществени експозиции, които са в просрочие над 90 дни;
- счита се, че е малко вероятно длъжникът да изплати изцяло кредитните си задължения без реализация на обезпечението, независимо от съществуването на просрочена сума или натрупани дни на просрочие.

През първите девет месеца на 2015 г. не се наблюдава съществена промяна по отношение качеството на кредитите. През последното тримесечие на годината се наблюдава известен ръст на необслужваните кредити, на фона на свиващ се обем на кредитния портфейл на системата. Прави впечатление, че кредитите със забава в обслужването над 90 дни намаляват през същото тримесечие. БНБ (2016а) изтъква, че върху динамиката на необслужваните кредити и на общия кредитен портфейл влияние оказват следните действия от страна на банките: продажба на кредити, отписвания за сметка на провизии, замяна на дълг срещу собственост посредством учредените обезпечения, прецизиране на използваните методики за оценка на кредитния риск и на придобитите обезпечения по кредити.

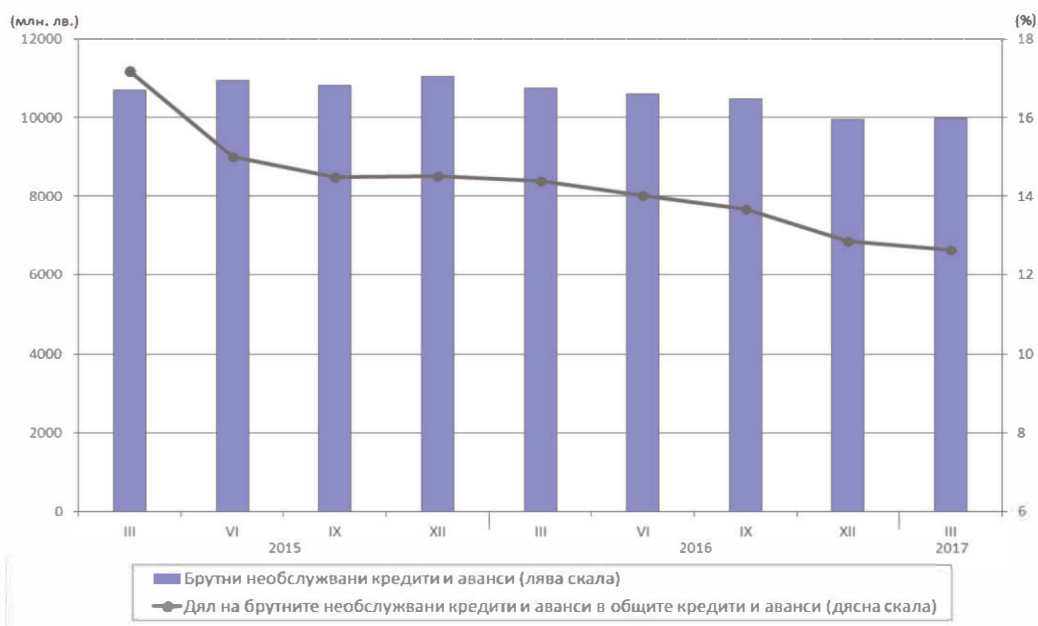
През 2016 г. се наблюдава подобряване на

дела на необслужваните кредити. Благоприятната тенденция е повлияна от продължаващите действия от страна на банките по оптимизиране на кредитните портфейли във връзка с провеждането на прегледа на качеството на активите (ПКА) и стрес теста (СТ) на банковата система през 2016 г. В края на 2016 г. брутните необслужвани кредити и аванси намаляват до 9.96 млн. лв. Динамиката през първото тримесечие на 2017 г. се характеризира със незначителен растеж на необслужваните кредити и аванси. Към март 2017 г. брутните необслужвани кредити и аванси възлизат на 9.97 млрд. лв., което представлява увеличение с 0.05% спрямо края на предходната година. По данни на БНБ (2017а) към същата дата обслужваните кредити и аванси (редовни експозиции, необезценени или просрочени до 90 дни) нарастват до 68.97 млрд. лв.

В следствие на наблюдаваната в периода 2015 – март 2017 г. тенденция на подобряване на дела на брутните необслужвани кредити и аванси в общите брутни кредити и аванси на банковата система този дял се свива до 12.6% в края на първото тримесечие на 2017 г. при 17.2% две години по-рано (фиг. 2). Същевременно се понижава и делът на необслужваните кредити, изчислен на нетна база. Банков надзор на БНБ (2017b) констатира, че към края на март 2017 г.: делът на нетните необслужвани кредити и аванси в нетните кредити и аванси се понижава до 6.7% при 8% година по-рано; сумата на нетните необслужваните кредити³ в банковата система (остатъчният риск) остава изцяло покрита от капитала, превишаващ минималното регулаторно изискване от 8%; балансовата (нетната) стойност на кредитите и авансите е покрита с получените обезпечения и финансови гаранции.

Фиг. 2. Брутни необслужвани кредити и аванси за периода 2015 – март 2017 г.

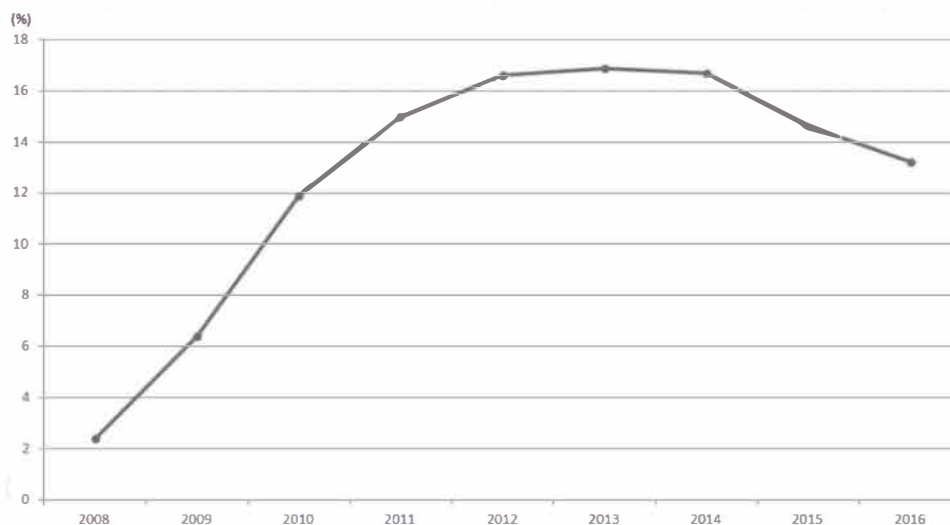

Източник: БНБ, собствени изчисления.

Според годишни данни на МВФ (IMF, 2017а) през анализирания период съотношението между стойността на необслужваните кредити и брутния размер на кредитите отбелязва най-високата си стойност през 2013 г. – 16.9%, като през следващите години постепенно се понижава и в края на 2016 г. възлиза на 13.2% (фиг. 3). Въпреки отбелязаното понижение, това съотношение остава високо и е 5.5 пъти по-голямо в сравнение с края на 2008 г.

³ Нетните кредити се изчисляват, като брутните кредити се намалят с тяхната обезценка.

Фиг. 3. Необслужвани банкови кредити от brutния размер на банковите кредити за периода 2008 – 2016 г.

Източник: МВФ.

Важно е да се отбележи, че от началото на кризата насам търговските банки в страната се придържат към консервативни кредитни стандарти, с което се избягва натрупването на допълнителен кредитен риск в системата. За избягването на допълнително влошаване на качеството на банковите кредитни портфейли също допринася фактът, че част от клиентите, носещи по-висок кредитен риск, се насочват към небанкови кредитни институции.

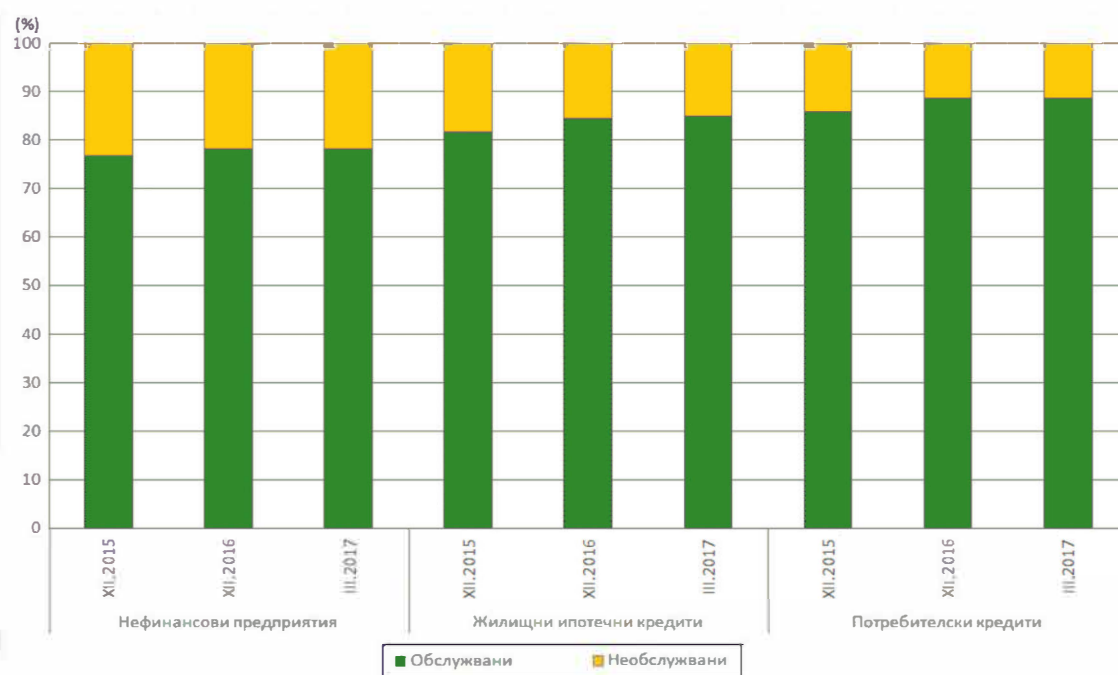
Освен затрудненията на част от длъжниците при обслужването на банковите задължения негативно влияние върху дела на проблемите кредити в банковата система оказва и ограничената кредитна активност, наблюдавана през последните седем години. Оздравяването на кредитните портфейли е затруднено от закъснялото приемане на реформата на правната уредба на несъстоятелността. Въпреки направените промени, нормативната уредба на несъстоятелността е неефективна (IMF, 2017b). Качеството на портфейлите продължава да е негативно повлияно и от бавната реализация на обезпеченията по кредити.

От прегледа по сегменти е видно, че най-висока остава проблематичността при фирмените кредити (фиг. 4). След наблюдаваното нарастване през 2015 г., делът на необслужваните кредити и аванси към нефинансови предприятия през 2016 г. започва

да намалява достигайки 21.8% в края на 2016 г. при 23.3% година по-рано. В края на март 2017 г. той е почти на нивото от края на предходната година (21.9%) и остава значително по-голям в сравнение с останалите сегменти.

Фиг. 4. Рискова структура на кредитите по сегменти за периода 2015 – март 2017

Източник: БНБ, собствени изчисления.

В сравнение с кредитите за нефинансови предприятия тези за домакинства са с по-добро качество. Делът на необслужваните жилищни ипотечни кредити в периода 2015 – първо тримесечие на 2017 г. постепенно намалява, като в края на март 2017 г. се понижава до 15.2% (при 18.9% две години по-рано). Делът на необслужваните потребителски кредити до края на третото тримесечие на 2015 г. не се променя съществено, а от края на годината започва тенденция на понижаване и в края на първото тримесечие на 2017 г. вече е 11.4% (при 14.4% две години по-рано).

Най-значимото събитие за банковата система през 2016 г. е процесът по ПКА и стрес тестовете. Основните изводи от извършените от БНБ (2016b) ПКА и СТ са, че: капиталовите съотношения на всички банки, отчитайки резултатите от ПКА, остават над минималните регулаторни изисквания; капиталовите позиции на банките остават стабилни, потвърждавайки устойчивостта на банковата система към шокове; общите корекции от ПКА са 665 млн. лв., като основна част от тях идва от 474.9 млн. лв., произтичащи от прекласифицирането на 3.7 млрд. обслужвани експозиции (7.14% от рисково претеглените активи) като необслужвани кредити.

Наред с проведените от БНБ преглед на ПКА и СТ на банковата система, МВФ и СБ извършват задълбочен преглед на финансовия сектор у нас през втората половина на 2016 г. и началото на 2017 г. по линия на предприетата от тях съвместна Програма за оценка на финансовия сектор в България. Като част от оценката по Програма за оценка на финансовия сектор, в самостоятелен технически документ (IMF, 2017b) са направени редица изводи и препоръки по отношение на необслужваните кредити у нас. Част от тях са, че България е сред страните в Европейския съюз (ЕС) с по-високи нива на проблемните кредити (в средата на 2016 г. съотношението на необслужваните кредити е 13.7% при 5.5% средно за ЕС ниво) и се препоръчва БНБ да предприеме всеобхватна стратегия в близко бъдеще за съществено намаление на високите нива на необслужваните кредити, фокусирана върху три основни области – провизиране на загубите по кредити, отписване на необслужвани кредити и оценка на обезпеченията. Също така се препоръчва тези усилия да се подкрепят от засилване на надзора, надзорното отчитане и оповестяване на риска, като и трябва да включват подобряване на банковите системи за ранно предупреждение и мерки за развитие на пазара на необслужвани

заеми. Изтъква се също, че е необходимо да се въведат унифицирани, консервативни правила за оценка на обезпеченията, да се премахнат юридическите пречки по отношение на принудително изпълнение върху обезпечение и извънсъдебно уреждане на задължения. Едно от заключенията на оценяващите институции е, че начините за намаляване на необслужваните кредити са: реструктуриране на кредитните експозиции; продажби или секюритизация на кредити; съдебни действия за реализиране на обезпечението и/или предприемане на процедури за обявяване в несъстоятелност; отписване на кредити за счетоводни цели.

Във връзка с оценката, изготвена от МВФ и СБ, следва да се отбележи, че БНБ е в процес на разработване на комплексни мерки, които биха създали условия за намаляване на необслужваните кредити, в т.ч. „чрез увеличение на провизиите, повишено отписване на несъбираеми кредити, усъвършенстване оценяването на обезпеченията и по-добри практики на оповестяване и събиране на данни“ (Радев, 2017, с. 2).

Високите нива на необслужваните кредити са проблем, както за банковата система, така и за икономиката като цяло. Опитът показва, че устойчиво високото съотношение на

необслужваните кредити задържа растежа на кредитите и икономическата активност (IMF, 2015).

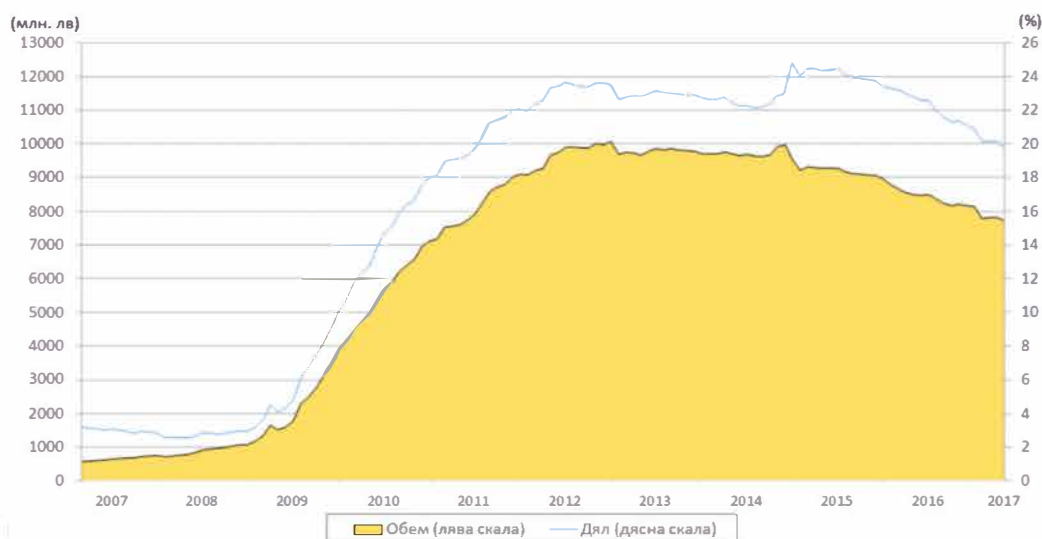
3. Лоши и реструктурирани кредити

Процесите в качеството на кредитния портфейл на системата разкрива и показателят дял на лошите и реструктурираните кредити⁴.

През 2007 г. и 2008 г. дялът на лошите и реструктурираните кредити на нефинансови предприятия и домакинства (без овърдрафт) е на нива около 3% (фиг. 5), което дава основание за извода, че годините преди настъпването на последната глобална криза се характеризират с добро качество на кредитите. Негативният ефект от глобалната криза върху финансовото състояние на клиентите на банките неизбежно прераства в проблеми, свързани с обслужването на отпуснатите кредити, и от края на 2008 г. този дял започва да нараства.

От 2009 г. банките започват активно да реструктурират кредити на свои клиенти във временно затруднено положение. Реструктурирането на кредити е един от множеството разнообразни техники и подходи, прилагани от банките в България с цел ограничаване на кредитния риск (Трифенова, 2015).

Фиг. 5. Дял на лошите и реструктурираните кредити (без овърдрафт) на нефинансови предприятия, домакинства и НТООД*

Източник: БНБ, собствени изчисления.

⁴ Според използваната от БНБ методология в категорията лоши и реструктурирани кредити се включват кредити, които са реструктурирани или са с нарушено обслужване с просрочие над 90 дни (необслужвани експозиции, загуба и реструктурирани експозиции по смисъла на отменената през април 2014 г. Наредба № 9 на БНБ от април 2008 г.).

Делът на лошите и реструктурираните кредити се повишава драстично и достига 23.7% към края на май 2012 г. Към октомври 2014 г. този се свива до 23%, но в края на ноември 2014 г. нараства до рекордните 24.8%. Това влошаване на показателя може да се обясни с по-ниския общ обем кредити поради изваждането на баланса на КТБ от паричната статистика през този месец, тъй като банката има голям дял в общия размер на кредитите. От 2015 г. се наблюдава тенденция на намаляване на дела на лошите и реструктурираните кредити, като основната причина за това развитие са предприетите действия от страна на банките в областта на управлението на проблемите кредити (включително продажба на кредити). Предприетите мерки от страна на банките позволяват да се постигне значително намаляване на дела на лошите и реструктурираните кредити до 19.8% в края на март 2017 г., но въпреки това той остава висок. Към същата дата обемът на лошите и реструктурираните кредити се свива до 7 714 млн. лв., като намалява с почти 30% спрямо края на септември 2012 г., когато е регистриран най-висок обем.

Прегледът по сегменти показва, че от 2010 г. кредитите за бизнеса се влошават с по-ускорени темпове в сравнение с тези за домакинствата. През октомври 2012 г. делът на лошите и реструктурираните кредити на нефинансови предприятия нараства до 26.3%, след което постепенно се понижава до 24.8% в края на септември 2014 г. В края на ноември 2014 г. бележи повишение до 28.9%, което отразява ефекта от изключването на КТБ от статистиката. От края на 2014 г. се наблюдава постепенно редуциране на дела на лошите и реструктурираните кредити на нефинансови предприятия и към март 2017 г. той възлиза на 24.2% при едва 2.9% в края на 2008 г. На настоящия етап предприятията в страната продължават да се сблъскват с редица проблеми, като например висока задлъжнялост, трудна събираемост на вземанията помежду си и др. Не е фиксирана правна уредба на несъстоятелността и липсата на добре развит пазар за продажба на необслужвани корпоративни кредити са основни фактори, възпрепятстващи бързото намаляване на дела на лошите корпоративни кредити.

Делът на лошите и реструктурираните жилищни кредити започва да нараства от края на 2008 г. и също достига рекордно високи нива. През август 2013 г. той се повишава до 22.1%, като спрямо края на 2008 г. нараства около 9 пъти. В края на първото тримесечие на 2016 г. този дял намалява до 16.7%, но се запазва висок.

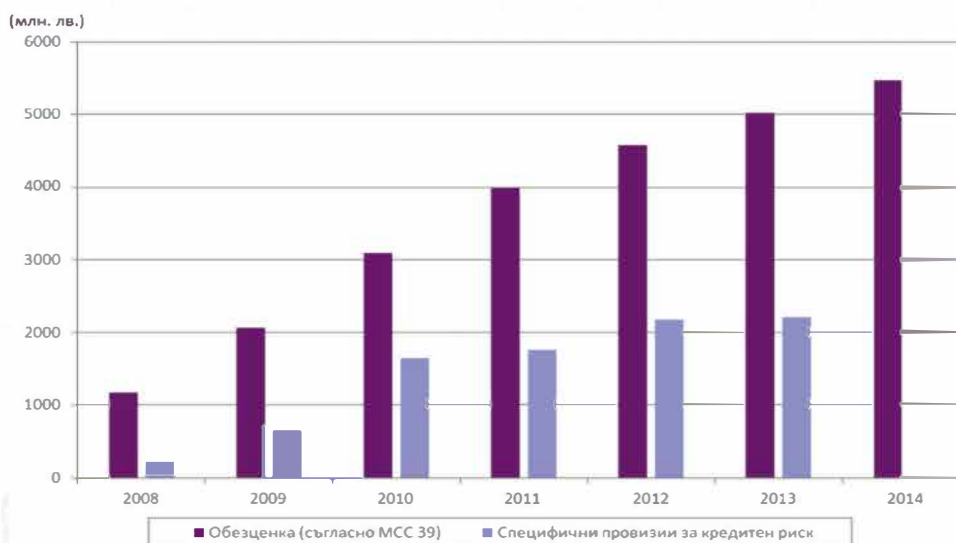
Делът на лошите и реструктурираните потребителски кредити започва да нараства от втората половина на 2008 г., като в края на ноември 2011 г. достига най-високата си стойност – 20.2% при около 4% в средата на 2008 г. От края на 2011 г. дългосрочната тенденцията е към намаляване на този дял и в края на март 2017 г. той се свива до 12.3%. За по-ниската проблематичност на кредитите за потребление в сравнение с другите сегменти съществено значение оказва по-активният пазар за необслужвани потребителски кредити. Същевременно положителните тенденции на пазара на труда, наблюдаваните през последните три години, оказват благоприятно влияние върху способността на домакинствата да обслужват редовно задълженията си. Очакваното запазване на положителните тенденции на трудовия пазар допълнително ще допринесе за подобряване на кредитоспособността на домакинствата.

4. Провизии по кредити

След като глобалната криза започва да се разпространява и в нашата страна кредитният риск в отделните банки и в системата като цяло се повишава, което е съпроводено с нарастване на провизиите под формата на обезценка и специфични провизии за кредитен риск. За периода декември 2008 – декември 2014 г. обезценката по приложимите счетоводни стандарти (Международен счетоводен стандарт 39 *Финансови инструменти: Признаване и оценяване*) нараства 3.7 пъти. Към края на 2014 г. обезценката е 5.5 млрд. лв. (фиг. 6). Тук трябва да се отбележи, че през 2014 г. темпът ѝ на растеж е неколкостранно по-нисък в сравнение с 2009 г., когато бележи най-висок темп.

Фиг. 6. Обезценка и специфични провизии за кредитен риск за периода 2008 – 2014 г.

Източник: БНБ, собствени изчисления.

Влошаването на кредитното качество и свързаната с този процес тенденция на нарастване на разходите за обезценка и специфични провизии за кредитен риск оказват негативно влияние върху доходността на банките.

До началото на 2014 г. банките в страната формират специфични провизии за кредитен риск, с който се намалява собствения им капитал. Отпадналите поради отмяната на Наредба № 9 специфични провизии са характерна особеност на националната регулаторна рамка за банковия сектор и спомагат за натрупването и съхраняването на капиталови буфери.

В периода декември 2008 – декември 2013 г. специфичните провизии за кредитен риск на банките нарастват около 10 пъти. През 2009 г. и 2010 г. те регистрират много силен растеж, а в края на 2013 г. годишният им растеж е едва 0.97%. В края на декември 2013 г. специфичните провизии за кредитен риск възлизат на 2.2 млрд. лв. На мястото на заделените до януари 2014 г. специфични провизии банките извършват допълнителни счетоводни провизии по Международните стандарти за финансова отчетност (Искров, 2014).

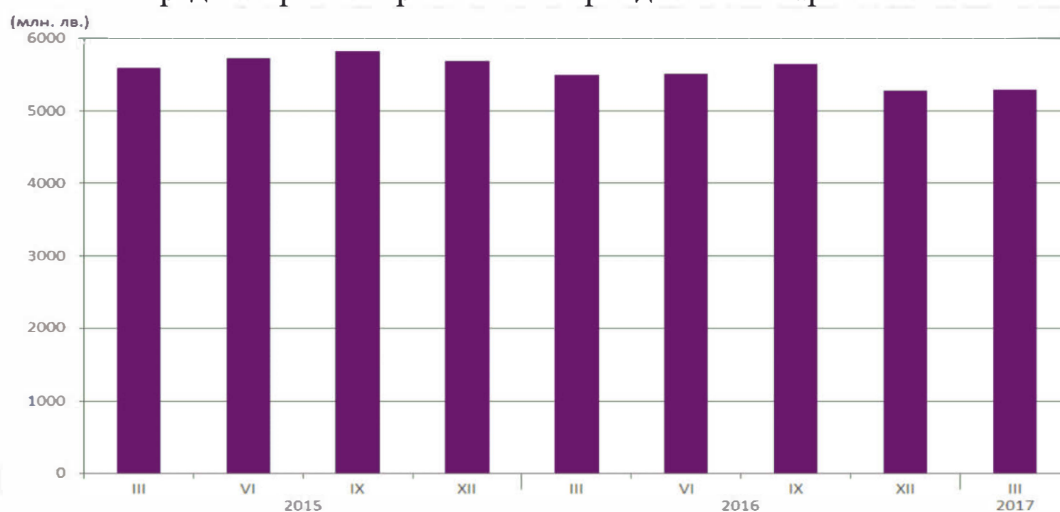
В средата на 2012 г. степента на покритие на експозициите с просрочие над 90 дни (в т.ч. и над 180 дни) с обезценка и специфични провизии е близо два пъти по-ниска спрямо средата на 2008

г. Въпреки това централната банка оценява, че акумулираните провизии, включващи обезценки и специфични провизии, осигуряват адекватно покритие на кредитите с най-висока острота на риска (БНБ, 2012с). От средата на 2012 г. се наблюдава повишаване на степента на покритие на кредитите с просрочие над 90 дни с обезценка и специфични провизии за кредитен риск. По данни на БНБ (2015b) в края на 2014 г. покритието на кредитите с просрочие над 90 дни с обезценка се подобрява до 59.1% спрямо 48% в края на 2012 г.

Данните от новия отчетен образец за качеството на активите показват, че след като натрупана обезценка по обслужвани и необслужвани кредити и аванси нараства до края на септември 2015 г., в края на годината отбелязва намаление (фиг. 7) и размерът ѝ покрива над половината от необслужваните кредити и аванси. Поради извършени отписвания на напълно обезценени кредити през 2016 г. обезценката намалява спрямо края на 2015 г. до 5.3 млрд. лв., но степента на покритие на необслужваните кредити с обезценка се запазва на ниво над 50% и е над средното за европейската банкова система (БНБ, 2017с). В края на март 2017 г. натрупаната обезценка по обслужвани и необслужвани кредити и аванси нараства с 0.2% спрямо края на 2016 г. и размерът ѝ продължава да покрива над половината от необслужваните кредити и аванси. БНБ (2017b) оценява това ниво на

Фиг. 7. Натрупана обезценка, натрупани промени в справедливата стойност поре кредитен риск и провизии за периода 2015 – март 2017 г.

Източник: БНБ.

покрытие с обезценка на необслужваните кредити като сравнително високо, въпреки това МВФ (IMF, 2017а) препоръчва то да бъде подобро.

Във връзка с резултатите от ПКА следва да се отчете, че общата корекция (ПКА провизията), която се налага във финансовите отчети от ПКА за 2016 г., в размер на 665 млн. лв. не е значителна за банковата система като цяло.

От 1 януари 2018 г. влиза в сила Международен стандарт за финансово отчитане 9 *Финансови инструменти* (МСФО 9) и заменя действащия до този момент МСС 39, с което ще се постигне сближаване на глобалната регулаторна рамка „Базел III“ с Международните стандарти за финансово отчитане. Съществен момент в новия стандарт е възприемането на модел на обезценка с „очаквани загуби“ вместо сегашния модел на обезценка с „възникнали загуби“ (модела по МСС 39). Банките ще трябва да адаптират провизионните си политики, за да идентифицират по-добре влошаването на кредитите, като МСФО 9 ще изисква заделянето на повече провизии (IMF, 2017b).

Заклучение

Извършеният в настоящото изследване анализ на качеството на кредитите на банките в България за периода 2007 – март 2017 г. позволява синтезирането на следните по-важни

изводи:

- Динамиката в качеството на кредитния портфейл на банковата система е под влиянието на фактори, породени от динамиката на процесите в макроикономическата среда и на фактори, свързани с кредитната политика и управлението на риска в банките.

- В периода след началото на последната глобална криза качеството на кредитите в банковата система в България се влошава драстично, което е предизвикано от проявлението на проблемите в икономиката вследствие на кризата и действията на банките в предкризисния период.

- Основна задача на банките в периода от началото на кризата насам е стабилизирането на качеството на кредитните портфейли. Сериозното нарастване на обема на лошите кредити кара банките да правят по-стриктна оценка на кредитния риск. Антицикличните действия на БНБ преди и по време на кризата, активното управление на кредитния риск от страна на банките от 2009 г. насам и придържането им към консервативни кредитни стандарти в този период допринасят за полесното разрешаване на проблема с необслужваните кредити в българската банкова система.

- Вследствие на наблюдаваната през последните години тенденция на постепенно подобряване на качеството на кредитния портфейл на българската банкова система делът

на необслужваните кредити намалява съществено. Тенденцията е повлияна от предприетите действия от страна на банките по оптимизиране на кредитните портфейли, свързани с оценката на кредитния риск. Въпреки редуцирането на дела на необслужваните кредити той е все още висок и е значително над средното за ЕС ниво. Същевременно българската банкова система разполага със значителни капиталови буфери и провизии за загуби по кредити.

- Продължават да съществуват редица препятствия пред бързото оздравяване на кредитния портфейл на банковата система у нас. Основни фактори, възпрепятстващи този процес са неефективна правна уредба на несъстоятелността, юридически пречки по отношение на принудително изпълнение върху обезпечение и извънсъдебно уреждане на задължения, недоразвит пазар за необслужвани кредити и др. Необходими са навременни действия за преодоляване на тези пречки, за да се улесни намаляването на лошите кредити.

- Възможни начини за намаляване на необслужваните кредити са реструктуриране на кредити, продажба на кредити, съдебни процедури за реализиране на обезпечението и/или предприемане на действия за обявяване в несъстоятелност, както и отписване на несъбираеми кредити. Необходимо е предприемането от БНБ на всеобхватна стратегия за значително намаление на лошите кредити.

- Прогнозираното постепенно възстановяване на икономиката, повишаване на събираемостта на вземанията и висока активност на банките по отношение на продажбата на лоши кредити са предпоставки за по-нататъшното подобряване на качеството на кредитния портфейл на българската банкова система.

- Предвид текущото състояние на кредитния портфейл на банковата система може да се очаква, че качеството на кредитите ще продължи да бъде сред основните обекти на внимание за банките и те ще продължат да се стремят да управляват по-добре кредитния риск и да извършват действия за намаляването му. По-нататъшното подобряване на качеството на кредитите ще стимулира кредитната активност на банките и икономическата активност.

Използвана литература

1. BNB, 2008. Godishen otchet 2007.
2. BNB, 2012a. Bankite v Bulgariya, oktomvri – dekemvri 2011 g.
3. BNB, 2012b. Bankite v Bulgariya, yuli – septemvri 2012 g.
4. BNB, 2012c. Bankite v Bulgariya, april – yuni 2012 g.
5. BNB, 2013. Godishen otchet 2012.
6. BNB, 2014. Godishen otchet 2013.
7. BNB, 2015a. Bankite v Bulgariya, oktomvri – dekemvri 2014 g.
8. BNB, 2015b. Godishen otchet 2014.
9. BNB, 2016a. Godishen otchet 2015.
10. BNB, 2016b. Doklad za pregleda na kachestvoto na aktivite i stres testa na bulgarskata bankova sistema, avgust 2016.
11. BNB, 2017a. Spravka za neobsluzhvanite krediti i avansi i natrupanata obeztsHENka, [онлайн] Наличен в:
<http://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCreditInstitution/BSCIFinansReports/BSCIFRBankingSystem/BS_201703_BG> [Accessed 27 June 2017].
12. BNB, 2017b. Bankite v Bulgariya, yanuari – mart 2017 g.
13. BNB, 2017c. Bankite v Bulgariya, oktomvri – dekemvri 2016 g.
14. Iskrov, I., 2014. Rech na g-n Ivan Iskrov, upravitel na BNB, pred Asotshiatshiyata na bankite v Bulgariya po sluchay Denya na bankera, Sofiya, 4 dekemvri 2014 g.
15. Naredba № 9 za otshenka i klasifikatshiya na riskovite ekspozitshii na bankite i za ustanovyavane na spetshifichni provozii za krediten risk, onb., DV, br. 38 ot 11 april 2008 g., v sila ot 11 april 2008 g.; izm. i dop., br. 21 ot 2009 g.; izm. i dop., br. 48 ot 2011 g.
16. Nenovski, N., Koleva, D., Chobanov, P., 2010. Otrazhenie na mezhdunarodnata finansova kriza vurkhu bankoviya sektor v Bulgariya. Godishnik na UNSS, s. 27-80.
17. Radev, D., 2017. Izkazvane na upravitelya na BNB g-n Dimitur Radev na forum na Asotshiatshiyata na bankite v Bulgariya po povod 25-godini ot suzdavaneto y, 24 may 2017 g., [online] Available at:
<http://www.bnb.bg/PressOffice/POStatement s/POADate/02_RADEV_20170524_BG> [Accessed 07 June 2017].

18. Регламент за изпълнение (ЕС) 2015/227 на Комисията от 9 януари 2015 година за изменение на Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014 за определяне, в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета, на техническите стандарти за изпълнение по отношение на предоставянето на информация от институтите на надзорните органи, ОВ L 48, 20.02.2015 г.

19. Trifonova, S., 2015. Управление на риска в банката. София: Тракия М.

20. IMF, 2014. Bulgaria: 2013 Article IV Consultation, IMF Country Report No. 14/23, January 2014.

21. IMF, 2015. A Strategy for Resolving Europe's Problem Loans, Staff Discussion Note No. 15/19, [pdf] Available at:

<<https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1519.pdf>> [Accessed 16 June 2017].

22. IMF, 2017a. Bulgaria: Financial System Stability Assessment-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Bulgaria, IMF Country Report No. 17/132, May 2017.

23. IMF, 2017b. Bulgaria: Financial Sector Assessment Program: Technical Note - Nonperforming Loans Reduction Strategy, IMF Country Report No. 17/201, July 2017.